

De seksparadox, wat is dat?

Nico Wilterdink

‘De seksparadox: Nederland na de seksuele revolutie’, zo heet het extra dikke themanummer waarmee *Sociologie* het jaar 2013 afsluit, en het is ook de titel van de inleiding waarmee het nummer opent.

Titel en inleiding hebben bij mij een gevoel van verwarring achtergelaten. Het is mij om te beginnen niet duidelijk geworden wat ‘de seksparadox’ nu precies inhoudt. Weliswaar wordt bij herhaling gesproken van ‘paradoxen en tegenstrijdigheden’, van paradoxen die ‘het gevolg zijn van tegenstrijdigheden in de ideologie van de seksuele revolutie’ en, nog eens, van ‘de ideologie van de seksuele revolutie’ die ‘blijkt vol te zitten met logische tegenstrijdigheden’, maar hoe al die veronderstelde paradoxen en tegenstrijdigheden samenkomen in ‘de seksparadox’ blijft in het ongewisse. De vraag rijst ook wat deze paradoxen en tegenstrijdigheden precies behelzen, waar ze gelokaliseerd moeten worden, wat ‘de ideologie van de seksuele revolutie’ die met die paradoxen en tegenstrijdigheden boordevol zou zitten eigenlijk inhoudt en wie van deze ideologie de woordvoerders zijn.

Deze vragen worden in de verste verte niet beantwoord. Verwezen wordt naar ‘de Amsterdamse socioloog Gert Hekma’, ‘de Duitse filosoof Peter Wagner’, ‘de Amerikaanse socioloog Roger Brubaker’, ‘genderwetenschapper Mieke Aerts’, maar enige empirische referentie naar voortrekkers, representanten of ideologen van de seksuele revolutie ontbreekt.

Bij ‘de ideologie van de seksuele revolutie’ zou je bijvoorbeeld kunnen denken aan de Nederlandse Vereniging voor Sexuele Hervorming (NVSH) tijdens haar bloeitijd in de jaren zestig en zeventig en de gedreven voorzitter van deze vereniging, Mary Zeldenrust-Noordanus. Zijn in het blad van de vereniging in die tijd, *Sextant*, of in de pleidooien van mevrouw Zeldenrust de veronderstelde paradoxen/tegenstrijdigheden terug te vinden? Zou eruit blijken dat ‘de logica van de seksuele revolutie op essentialistisch denken over het sociale leunt’? Of dat ‘de vragen over de betrokkenen van seksuele bevrijding [sic] (individuen of groepen) en hun inzet (gelijkheid of verschil) worden beantwoord in elkaar uitsluitende en statische categorieën’? Het valt te betwijfelen. Zijn de geciteerde beweringen zelf al niet erg helder, nog onduidelijker is waar ze überhaupt op berusten. Ik vrees dat hier vooral schijnproblemen worden opgeworpen, ingegeven door slecht door-dachte theoretische redeneringen die op de sociale werkelijkheid worden geprojecteerd.

De ‘logica van de seksuele revolutie’ zou vooral door twee ‘fundamentele tegenstrijdigheden’ worden getekend: ‘Deze logica schildert emancipatie af als een strijd van actoren die op zoek zijn naar seksuele bevrijding, maar kan het niet eens worden over de vraag of deze actoren individuen of groepen zijn, en of zij hun vrijheid moeten zoeken in gelijkheid of verschil’. De eerste ‘tegenstrijdigheid’ – individuen of groepen – roept de vraag op wat hier het probleem is. Volgens voorvechters van de seksuele revolutie moesten individuen meer ruimte krijgen

om eigen seksuele verlangens en voorkeuren te volgen, zonder beperkt te worden door wat beschouwd werd als een repressieve en achterhaalde seksuele moraal. Het ging om een verandering van zowel de samenleving ('groepen') als de individuen die er deel van uitmaakten. Het één impliceerde het ander. Een tegenstelling, laat staan een fundamentele tegenstrijdigheid lijkt hier ver te zoeken.

De tweede 'tegenstrijdigheid', gelijkheid of verschil, is beter herkenbaar. Voor diverse emancipatiebewegingen – van arbeiders, van vrouwen, van religieuze en etnische minderheden – is een spanning op te merken tussen enerzijds het streven gelijk te worden aan een machtiger groep, anderzijds de wens om juist verschillen tussen de eigen en de andere groep te accentueren. Maar de seksuele revolutie was niet in de eerste plaats een emancipatiebeweging in die zin dat een bepaalde achtergestelde groep streefde naar machtswinst en opheffing van achterstanden ten opzichte van een machtiger groep (al maakte de emancipatie van homoseksuelen er deel van uit en was het feminisme van de 'tweede golf' er op ingewikkelde manieren mee verbonden). Verwarrend is bovendien dat in de formulering 'gelijkheid of verschil' twee contrasten door elkaar lopen: gelijkheid versus (hiërarchische) ongelijkheid, en uniformiteit versus pluriformiteit. Streven naar gelijkheid in de zin van minimalisering van machtsverschil kan heel goed samengaan met een ideaal van pluriformiteit, grote machtsongelijkheid met het hooghouden van uniformerende normen. Als resultaat van de 'seksuele revolutie' is onder brede groepen in westerse samenlevingen de norm dominant geworden dat seks is toegestaan zolang deze berust op wederzijdse instemming, dus op geen enkele wijze is afgedwongen: een norm die zowel gelijkheid, dat wil zeggen afwijzing van machtsmisbruik, als acceptatie van verschil (bijvoorbeeld homo- naast heteroseksualiteit) inhoudt. Dat de praktijk veel ingewikkelder is staat buiten kijf, maar juist daarover zegt deze inleiding vrijwel niets.

De enige 'paradox' die enigszins uit de verf komt is het vaker gesignaleerde fenomeen dat de progressieve idealen van seksuele bevrijding en tolerantie onderdeel zijn geworden van een 'rechts' discours, waarin ze dienen om extra gewicht te geven aan de tegenstelling tussen 'wij' Nederlanders of westerlingen en etnisch-religieuze groepen die niet aan 'onze' normen voldoen. Dat zou je inderdaad een paradoxale ontwikkeling kunnen noemen. Maar wat de implicaties hiervan zouden zijn voor 'de ideologie van de seksuele revolutie' of 'de seksparadox' blijft onduidelijk.

De auteurs van de inleiding menen dat het sociaalwetenschappelijk onderzoek naar seksualiteit in Nederland ten prooi is aan diezelfde paradoxen en tegenstrijdigheden (alweer, iedere toelichting, iedere verwijzing ontbreekt), en daar willen ze een uitweg uit bieden, een oplossing in de vorm van een nieuwe sociologische benadering. Allereerst is het volgens hen 'noodzakelijk emancipatie niet langer meer te conceptualiseren als vooruitgang'. Emancipatie zonder vooruitgang: dat klinkt nogal paradoxaal, en roept de vraag op wat 'emancipatie' dan betekent. Afgezien daarvan, het is natuurlijk verstandig om als socioloog afstand te houden tot welke vooruitgangsidealen ook. Maar nu komt het: 'Het alternatief dat wij voorstellen vertrekt van een ander punt: sociaal wetenschappers beginnen hun onderzoek niet door zelf stelling te nemen, maar volgen de praktijken waarmee hun respondenten dat doen.' Alternatief? Dit lijkt toch sterk op wat studenten

sociale wetenschappen vanaf hun eerste jaar in methodencursussen te horen krijgen: sta open voor je respondenten, probeer ze te begrijpen, beoordeel ze niet naar je eigen opvattingen. Toch is deze aanbeveling hier verrassend, want in het voorafgaande werd juist van alles gesteld zonder aan enige praktijk te refereren. Als dat geen paradox is!